

Investigating the Social Detriments of Islamic Feminism from the Perspective of Quranic Verses and Hadiths

Mohammad Fatehi

Faculty member, University of Holy Quranic Sciences and Knowledge, Faculty of Quranic Sciences of Mashhad, Mashhad, Iran.

**Mohammad Javad
Tavakoli Khaniki**

Assistant Professor, University of Holy Quranic Sciences and Knowledge, Faculty of Quranic Sciences of Mashhad, Mashhad, Iran.

Abstract

Feminism in general and Islamic feminism in particular has been the most prominent movement in modern times to protect women's rights. Since Islamic societies have always been exposed to a wide range of ideas and norms emanating from Western culture, the wave of Islamic feminism has been raging in many Islamic countries since the late 1990s. Since this movement carries the Islamic suffix, it tries to introduce itself separately from Western secular feminism and thus create a suitable position for itself among Islamic societies. Given that Islamic feminism can be a potentially effective tool for cultural aggression against Iranian society, the present study aims to investigate the negative consequences of promoting the idea of Western gender equality in Islamic countries based on the Quran and hadith. The main approach in this study includes text-based hermeneutics and theme analysis based on an interview with experts. The results obtained in this study show that, firstly, Islamic feminism is basically no essentially different from Western secular feminism; secondly, Islamic feminism is associated with socio-cultural harms such as shaking the foundation of the family, denying the veil and chastity, leading society towards a bisexual society and, more importantly, undermining the position of women in society.

Keywords: Cultural security, Cultural Invasion, Islamic Feminism, Family.

Corresponding Author: bah.kheiri@iauctb.ac.ir

How to Cite: Fatehi, M., Tavakoli Khaniki, M. J. (2021). Investigating the Social Detriments of Islamic Feminism from the Perspective of Quranic Verses and Hadiths, *Journal of Seraje Monir*, 12(42), 127-149.

ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات قرآنی و احادیث

عضو هیئت علمی، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، دانشکده علوم قرآنی مشهد، ایران

محمد فاتحی

استادیار، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، دانشکده علوم قرآنی مشهد، ایران

محمد جواد توکلی خانیکی *

چکیده

به موازات تلاش‌های همیشگی دولت‌های غربی جهت نفوذ فرهنگی در جوامع اسلامی، از اواخر دهه ۱۹۹۰ موج فمینیسم اسلامی در بسیاری از کشورهای اسلامی به راه افتاده است. از آنجا که این نهضت پسوند اسلامی را یدک می‌کشد سعی بر آن دارد که خود را مجزا از فمینیسم سکولار معرفی نموده و بدین ترتیب جایگاه مناسبی در بین جوامع اسلامی برای خود ایجاد کند. با توجه به این که فمینیسم اسلامی می‌تواند ابزاری برای تهاجم فرهنگی علیه جامعه ایرانی باشد، پژوهش حاضر باهدف ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی با استناد به قرآن و احادیث معصومین (ع) انجام شده است. رویکرد اصلی مورد استفاده در این تحقیق، تحلیل کیفی نتایج حاصل از مصاحبه با اساتید علوم قرآنی و در ادامه هرمنوتیک متن محور است که در آن با بررسی اسناد مرتبط با فمینیسم اسلامی و همچنین مراجعه به آیات قرآن کریم و احادیث معصومین علیهم‌السلام نسبت به واکاوی آسیب‌های فمینیسم اسلامی پرداخته شده است. نتایج به دست آمده در این پژوهش نشان می‌دهد که اولاً فمینیسم اسلامی در اساس هیچ تفاوت ماهوی با فمینیسم سکولار غربی ندارد؛ ثانیاً فمینیسم اسلامی با الگوی مجموعه آسیب‌های فرهنگی - اجتماعی چون تزلزل بنیان خانواده، نفی حجاب و عفاف، سوق دادن اجتماع به سمت جامعه دوجنسی و مهم‌تر از آن، تضییع جایگاه زن در جامعه همراه است.

کلیدواژه‌ها: زن‌سالاری، فمینیسم اسلامی، خانواده.

* نویسنده مسئول: bah.kheiri@iauctb.ac.ir

مقدمه

وجود فرهنگ مردسالارانه در اغلب کشورهای اسلامی که بعضاً با افراط در حمایت از مردان و نادیده گرفتن و تضييع حقوق زنان همراه بوده است باعث شده است که نگرش‌های جدید حامی حقوق زنان اعم از فمینیسم که اغلب از کشورهای توسعه‌یافته غربی نشأت گرفته‌اند، پس از ورود به جوامع اسلامی از محبوبیت بسیار زیادی در چنین کشورهایی برخوردار شوند (موتاکین^۱، ۲۰۱۸: ۴۲۴). دیدگاه اصلی فمینیسم این باور است که در اغلب جوامع، بی‌عدالتی جنسیتی وجود داشته و خواسته‌ها و نیازهای مردان بر زنان ترجیح داده می‌شود. با توجه به این که در طول تاریخ همواره زنان در جایگاه پایین‌تری نسبت به مردان قرار داشته‌اند، دیدگاه فمینیسم به سرعت مورد توجه بسیاری از مدافعان حقوق بشر در جوامع مختلف قرار گرفت (اعظم^۲، ۲۰۱۸: ۱۲۶).

در اواخر قرن بیستم به تدریج مفهومی جدیدی با نام فمینیسم اسلامی ظهور نمود. بحث اساسی فمینیسم اسلامی این است که برابری تمامی انسان‌ها موضوعی است که مورد تأکید قرآن قرار گرفته است؛ بر این اساس تبعیض جنسیتی در هر شکل و گفتمانی امری مردود از لحاظ دین اسلام بوده و لازم است اقدامات لازم جهت ایجاد برابری بین زن و مرد در کلیه مسائل و موقعیت‌های اجتماعی انجام شود (رحمان^۳، ۲۰۲۰: ۲۱۵). فمینیسم اسلامی مدعی است که فهم و قدرتش را از قرآن می‌گیرد و در جستجوی حقوق و عدالت برای زنان و مردان در تمامیت وجودشان است (عقدایی، ۱۳۹۶: ۱۵۱). این استاد به قرآن به‌عنوان نقطه قوتی برای رهبران و پیروان فمینیسم اسلامی تلقی می‌شود؛ و دقیقاً از همین طریق توانسته‌اند بسیاری از عقاید خود را با منتسب نمودن به قرآن، در جامعه ترویج نمایند. در واقع همین رویکرد است که باعث شده است برخی از افراد و گروه‌های اجتماعی کشورهای اسلامی که با فمینیسم غربی مخالفت داشته‌اند، نسبت به فمینیسم اسلامی

1. Mutaqin, Z. Z
2. Azam, H.
3. Rehman, T.

رویکرد معتدل‌تری در پیش گیرند (سیدات^۱، ۲۰۱۳: ۳۰). اساساً ظهور فمینیسم، عکس‌العملی در برابر ستم‌ها و نابرابری‌هایی بود که بر زن تحمیل می‌شد؛ اما در عین حال، تغییر و تحول در گرایش‌های فمینیستی گواه روشنی بر ناکارآمدی این نظریه در تأمین حقوق ازدست‌رفته زنان است (قاسم‌پور و نصرت خوارزمی، ۱۳۹۸: ۲۲۵). شواهد به‌دست‌آمده از گسترش فمینیسم در کشورهای آسیایی نیز حاکی از آسیب‌های متعدد توسعه فمینیسم برای جوامع اسلامی و به‌خصوص برای زنان مسلمان می‌باشند (دوتا^۲، ۲۰۲۱: ۲۱۳).

مسئله اصلی پژوهش حاضر، حرکت خزنده فمینیسم اسلامی به‌عنوان جایگزینی برای سبک زندگی ایرانی-اسلامی در ایران اسلامی است؛ چراکه ظاهر این مفهوم به شکلی است که ممکن است همخوانی با دین مبین اسلام را در ذهن متبادر سازد. با توجه به بافت اجتماعی سنتی کشور که در آن فرهنگی مردسالارانه حکم‌فرما است، مفاهیمی چون برابری حقوق زنان و مردان که اغلب در قالب مفاهیم فمینیسم‌محور ارائه می‌شوند می‌تواند یک معضل اجتماعی بسیار جدی برای زنان و بلکه کل جامعه ایران در نظر گرفته شود. نکته مهم آن است که "مفهوم فمینیسم اسلامی" اساساً مروج همان عقاید و باورهای "فمینیسم غربی" است که در پوششی ظاهری از اسلام و مبانی قرآنی مزین شده است تا بتواند نفوذ بیشتری در بین جوامع اسلامی پیدا کند. این در حالی است که آموزه‌های قرآن کریم و اهل‌بیت معصومین (علیهم‌السلام) می‌تواند به‌منزله چراغ راهی برای تشخیص آسیب‌های نفوذ فمینیسم مورد استفاده قرار گیرد تا از این رهگذر بتوان به شکلی اصولی، مهم‌ترین معضلات و آسیب‌های منبث از فمینیسم اسلامی را شناسایی نموده و متناسب با آن، راهکارها و تدابیر لازم برای مقابله با این پدیده بالقوه خطرناک فرهنگی را اتخاذ نمود. الصاق پسوند اسلامی به فمینیسم باعث شد که این تلقی ایجاد شود که فمینیسم اسلامی مطابق با آموزه‌های قرآنی شکل گرفته است. این در حالی است که تجربه برخی جوامع اسلامی در رابطه با گسترش فمینیسم اسلامی نشان می‌دهد که تفاوت زیادی بین ادعاهای

1. Azam, H.
2. Dutta, S.

ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات...؛ فاتحی و توکلی خانیکی | ۱۳۱

ظاهری این جنبش و تطابق آن با آموزه‌های دینی وجود دارد. با این توضیحات پژوهش حاضر در پی ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی است؛ مقصود از ارائه الگو، تبیین مجموعه‌ای از آسیب‌های اجتماعی بالقوه (و اغلب بالفعل) است که در اثر ترویج فمینیسم اسلامی در جامعه ایجاد می‌شود.

پیشینه پژوهش

مقدمی و همکاران (۱۳۹۹) در بررسی آسیب شناسانه آثار ادبی فمینیستی به این نکته اشاره داشته‌اند که این آثار با برجسته‌سازی مقوله‌هایی مانند طلاق عاطفی، تضاد دیدگاه‌ها در زندگی مشترک، بی‌هویتی زن و طلاق قانونی و با تکیه بر پدیده‌هایی نظیر مردسالاری و مردستیزی تأثیرات مخربی را در جایگاه ارزشی خانواده و ازدواج به دنبال داشته است. رازقی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان "فمینیسم؛ مبانی ایجابی یا سلبی در قرآن کریم" به این نتیجه می‌رسد که دین اسلام به جای «مساوات» که شالوده اندیشه فمینیستی را تشکیل می‌دهد به دنبال «عدالت استحقاقی» است تا وظایف بنیادین زن را به او آموزش دهد و بر این باور است که؛ رسیدن به عدالت مذکور موجب سعادت خانواده و در نهایت جامعه می‌شود. مرادی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان "نگاهی به مفهوم فمینیسم در عصر حاضر"، اظهار داشته‌اند که فمینیسم به دنبال بازتعریف حقوق و روابط بین‌الملل به نفع زنان است و توانسته تا حدودی افکار عمومی را به سمت خود جلب کند.

رحمان (۲۰۲۰) در بررسی چالش‌های فمینیسم اسلامی به این موضوع اشاره می‌کند که قرائت متون دینی همواره تحت تأثیر نگرش و دیدگاه خاص گروه‌های اجتماعی خاصی قرار گرفته است؛ به شکلی که هر گروه و مکتبی سعی کرده است در راستای خواسته‌های خود، خوانش متفاوتی از متون دینی انجام دهد. شاهین^۱ (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای با عنوان "فمینیسم اسلامی و گفتمان‌های هژمونیک درباره ایمان و جنسیت در اسلام" بیان می‌کند که فمینیست‌های اسلامی به شکل گزینشی بخشی از متون دینی را پذیرفته و

1. Shahin, F.

بخش‌های دیگر را به شکل عامدانه نادیده می‌گیرند. زیبر و زیبر^۱ (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای با عنوان "چالش‌های فمینیسم اسلامی در پاکستان" که از طریق مصاحبه با دختران دانشجو انجام شد دریافتند که بسیاری از دانشجویان حامی فمینیسم، خود درک درستی راجع به اصول فمینیسم اسلامی ندارند.

اگرچه فمینیسم اسلامی، مفهومی کاملاً شناخته‌شده در ادبیات پژوهش است؛ اما آنچه پژوهش حاضر را از مطالعات پیشین متمایز می‌سازد، روش‌شناسی مورد استفاده است که در آن ترکیبی از روش کیفی و مطالعات تطبیقی انجام می‌شود تا علاوه بر تبیین آسیب‌های فمینیسم اسلامی (بخش کیفی)، مستندات قابل اتکائی برای یافته‌های تحقیق (از طریق تطبیق با آیات قرآنی و روایات اهل بیت -علیهم‌السلام-) فراهم شود.

روش

مطالعه حاضر یک مطالعه بنیادی است که باهدف ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات قرآنی و احادیث انجام شده است. این مطالعه از منظر فلسفی مبتنی بر پارادایم تفسیری است با رویکردی قیاسی-استقرایی انجام شده است. با توجه به گسترده بودن مبحث "فمینیسم اسلامی" و ماهیت نسبتاً نوظهور آن، استفاده از مصاحبه و تحلیل مضمون که در آن دیدگاه خبرگان مسلط به موضوع استفاده می‌شود به شکل بالقوه می‌تواند نقش مؤثری در تبیین هرچه بهتر مؤلفه‌های دخیل در رابطه با فمینیسم اسلامی داشته باشد. از سوی دیگر به کارگیری روش هرمنوتیک این امکان را فراهم آورد که بتوان نتایج حاصل از مصاحبه را با متون و اسناد اصلی (آیات قرآن کریم، احادیث و تفاسیر مربوطه) مطابقت داد.

فرایند کلی تحقیق در دو فاز متوالی انجام شده است:

۱- بخش کیفی: شناسایی آسیب‌های فمینیسم اسلامی با استفاده از مصاحبه و تحلیل

مضمون:

ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات...؛ فاتحی و توکلی خانیکی | ۱۳۳

در نخستین مرحله از این تحقیق از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته جهت گردآوری دیدگاه خبرگان استفاده شده است. جهت تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شد. تحلیل مضمون مبتنی بر روش پیشنهادی اترید-استرلینگ^۱ (۲۰۰۱) شامل مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر صورت گرفت.

۲- مطالعه تطبیقی: مطابقت دادن نتایج به دست آمده با متون قرآن کریم و احادیث معصومین (علیهم‌السلام) با رویکرد هرمنوتیک. به کارگیری رویکرد هرمنوتیک این امکان را به پژوهشگر می‌دهد که متون مختلف در رابطه با یک پدیده واحد را به شکلی علمی مورد مقایسه قرار دهد و از این مقایسه به استنتاج صحیح دست یابد (نریمانی و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۳۳).

در بخش کیفی از دیدگاه ۱۳ نفر از خبرگان (۷ استاد دانشگاه (غیرروحانی) در حوزه الهیات و علوم قرآنی و ۶ روحانی با سابقه تدریس در حوزه و دانشگاه) استفاده شده است. علت انتخاب این تعداد خبره آن بوده است که اشباع نظری با مصاحبه از این ۱۳ استاد حاصل شد. برای گردآوری داده‌های پژوهش از مصاحبه و تحلیل متون استفاده شده است. برای ارزیابی پایایی بخش کیفی از ضریب هولستی^۲ استفاده شد. برای این منظور متن مصاحبه‌های انجام شده در دو مرحله کدگذاری شد. سپس درصد توافق مشاهده شده^۳ (PAO) محاسبه گردید:

$$PAO = \frac{2M}{N1 + N2} = \frac{236}{298 + 365} = 0.712$$

در فرمول فوق M تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار می‌باشد. N1 و N2 به ترتیب تعداد کلیه موارد کدگذاری شده توسط کدگذار اول و دوم است. مقدار PAO بین صفر (عدم توافق) و یک (توافق کامل) است و اگر از ۰/۶ بزرگ‌تر باشد مطلوب می‌باشد. مقدار PAO در این مطالعه ۰/۷۱۲ به دست آمده است که از ۰/۶ بزرگ‌تر است، بنابراین

1. Attride-Stirling

2. Holsti

3. Percentage of Agreement Observation

پایایی بخش کیفی مطلوب می‌باشد.

پس از گردآوری دیدگاه خبرگان راجع به آسیب‌های فمینیسم اسلامی از رویکرد هرمنوتیک متن محور استفاده شده است که در آن با بررسی اسناد و متون مرتبط با فمینیسم اسلامی و همچنین مراجعه به آیات قرآن کریم و احادیث معصومین علیهم‌السلام نسبت به واکاوی آسیب‌های فمینیسم اسلامی پرداخته شده است. هدف اصلی تحقیق این است که ضمن شناسایی آسیب‌های مهم فمینیسم اسلامی، با استناد به آیات قرآن کریم و احادیث به تحلیل عمیق هر یک از این آسیب‌ها پرداخته شود.

یافته‌ها

برای ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات قرآنی و احادیث، مصاحبه‌های تخصصی نیم‌ساختاریافته با خبرگان صورت گرفته است. در این مرحله پیش از شروع مصاحبه پنج سؤال باز در نظر گرفته شده است و در طول فرایند مصاحبه این پیش‌بینی در نظر گرفته شده است که سؤالات جدیدی نیز مطرح شود (جدول ۱).

جدول ۱. سؤالات مصاحبه تحلیل مضمون

ردیف	سؤالات
۱	به نظر شما، مؤلفه‌های اصلی تأثیرگذار در تمایل جامعه به فمینیسم اسلامی کدام‌اند؟
۲	به نظر شما پیامدهای خانوادگی فمینیسم اسلامی در ایران و یا سایر جوامع اسلامی کدام‌اند؟
۳	به نظر شما پیامدهای اجتماعی فمینیسم اسلامی در ایران و یا سایر جوامع اسلامی کدام‌اند؟
۴	به نظر شما پیامدهای فرهنگی فمینیسم اسلامی در ایران و یا سایر جوامع اسلامی کدام‌اند؟
۵	به نظر شما در مجموع فمینیسم اسلامی باعث حمایت از زنان جامعه می‌شود یا تأثیرات منفی بر آن‌ها دارد؟

مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. ملاک دستیابی به اشباع نظری رسیدن به تکرار در کدهای استخراجی بوده است. تحلیل مضمون مبتنی بر روش پیشنهادی اترید استرلینگ (۲۰۰۱) شامل مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر صورت گرفت. متن مصاحبه‌ها که پیش از آن به صورت فایل متن وارد نرم‌افزار شده بارها مورد مطالعه قرار گرفت و نکات کلیدی آن‌ها به صورت کد وارد نرم‌افزار MaxQDA شد. در مرحله

ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات...؛ فاتحی و توکلی خانیکی | ۱۳۵

کد گذاری باز ۱۵۶ کد شناسایی گردید. در نهایت از طریق کد گذاری محوری به چهار مقوله فراگیر، ۱۴ مقوله سازمان‌دهنده و ۳۹ مضمون پایه دست پیدا شد. آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات قرآنی و احادیث مستخرج از مصاحبه‌ها به روش تحلیل مضمون در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. شاخص‌های الگوی آسیب‌های فمینیسم اسلامی

مضامین پایه	سازمان‌دهنده	فراگیر
عدم اجازه از شوهر، آزادی بی‌قید و شرط، عشوه‌گری در جامعه، ورود به حوزه‌های مخاطره‌آمیز، مشاغل نامناسب، از بین رفتن حریم شخصی، امنیت اجتماعی	حضور بی‌ضابطه زن در جامعه تساوی کامل حقوق زن و مرد از بین رفتن جایگاه زن در دید جامعه	تضعیف جایگاه زن در جامعه
بی‌توجهی به فرزندپروری، بی‌توجهی به همسر، خستگی عاطفی، کشمکش‌های روحی زوجین، عدم تربیت یافتن فرزندان، تضعیف جایگاه والدین، هتک حرمت در خانواده، بی‌قیدی کودکان، عدم رسیدگی به وظائف منزل، عدم تمکین شوهر	دور شدن از خانواده کنار گذاشتن وظائف مادری کمرنگ شدن قداست مادر کشمکش‌های زوجین طلاق عاطفی	ازهم‌پاشی بنیان خانواده
تشابه‌انگاری زن و مرد، انحرافات جنسی، ازدواج زنان با یکدیگر، شکاف اجتماعی، پست انگاشتن مردان، عدم تمایل به ازدواج، تظاهرات فرهنگی نامتعارف، خودبرتربینی، تباه کردن حقوق مردان، پرخاشگری نسبت به مردان، تحقیر و تمسخر مردان	اختلاط وظائف زن و مرد بدبینی به جنس مخالف یکسان‌پنداری زن و مرد	تحقق جامعه دوجنسی
تمایل به برهنگی، برهنگی به‌منزله شاخص تمدنی، اهانت به متدینین، تبلیغ بی‌حجابی، تمسک به ظواهر تمدن غربی، احساس بی‌نیازی نسبت به اخلاقیات، زیر سؤال بردن سنت‌های دینی، عدم اعتقاد به فرهنگ اسلامی-ایرانی، آزادی‌خواهی بی‌قید و شرط، ترویج تفکر لیبرالی، عدم اعتقاد به نقش حفاظتی پوشش	پوچ‌اتگاری مفهوم حجاب بی‌حجابی به‌مثابه تمدن تشکیک در ارزش‌های اخلاقی-دینی	نفی حجاب و ارزش‌های اخلاقی

در مرحله بعد جهت بررسی مقوله‌های شناسایی شده از روش هرمنوتیک متن محور استفاده شده است تا نتایج به‌دست‌آمده در تحلیل کیفی با متون قرآن کریم و احادیث معصومین

(علیهم السلام) مطابقت داده شود. بر اساس نتایج به دست آمده در این تحقیق، چالش‌های متعددی به عنوان آسیب‌های فمینیسم اسلامی از منظر آیات قرآنی و احادیث اهل بیت علیهم السلام شناسایی شده است. در ادامه به معرفی این آسیب‌ها و تحلیل هر یک از آنها پرداخته می‌شود.

توضیح جایگاه زن در جامعه

از جمله آسیب‌های عمده فمینیسم در معنای عام و فمینیسم اسلامی به شکل خاص، حضور بی‌ضابطه زن در جامعه است که می‌تواند باعث مشکلاتی هم برای زنان و هم برای کل جامعه شود. اعتقاد به تساوی کامل حقوق زن و مرد و نادیده انگاشتن تفاوت‌های روحی و فیزیولوژیک جنس زن در دیدگاه فمینیسم باعث شده است که شکل حضور زنان در جامعه به صورتی باشد که پیامدهای منفی آن به مراتب بیش از نتایج مثبت آن باشد. این حضور مخرب تا حدی زیاد بوده است که برخی از نویسندگان غربی که اساساً مخالفتی با فمینیسم ندارند نیز نسبت به پیامدهای ناشی از حضور بی‌قید و شرط و کاملاً آزادانه زنان در جامعه هشدار دهند (آنجلیدس^۱، ۲۰۰۴: ۱۴۳).

اگر زنی بدون نظم و انضباط، به هر شکل و ظاهری، در صحنه عمومی و محل کار ظاهر شود و خود را در مقابل مردان به نمایش بگذارد، جامعه‌ای که محل تأمین نیازهای مادی و کسب کمالات معنوی است، جایگاهی برای نمایش جاذبه‌های جنسی می‌شود و این تأثیرات مخرب و مضر در پی خواهد داشت (اخلاقی، ۱۳۹۸: ۱۱). این در حالی است که مطابق با دستورات قرآن کریم و احادیث معصومین علیهم السلام، اگرچه حضور زن در جامعه هیچ منعی ندارد، اما حضور بی‌ضابطه و جلوه‌گرانه زنان به شدت محکوم شده است. در رابطه با جواز حضور زن در جامعه مطابق با دستورات اسلام می‌توان به این حدیث از پیامبر گرامی اسلام (ص) اشاره کرد که ایشان فرمودند: «انه لقد اذن لکن ان تخرجن لحوائجک؛ همانا خداوند به شما زنان اجازه داده است که برای برطرف کردن حوائج خود

1. Angelides, S.

ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات...؛ فاتحی و توکلی خانیکی | ۱۳۷

از خانه خارج شوید (تفسیر المیزان، ۱۳۷۸: ۱۲۱). به عبارتی دیگر، ترویج اندیشه‌های مبتنی بر آزادی فمینیستی باعث خواهد شد که حضور زنان در جامعه بیش از آن که حضوری مولد باشد، حضوری بی‌ضابطه و بعضاً با اهداف غیراخلاقی باشد. این رویکرد سبب خواهد شد که دیدگاه جامعه نسبت کل زنان (ولو زنان عفیف) منفی شود که این امر چیزی جز نزولشان و جایگاه زنان در جامعه نیست.

از سوی دیگر، اجازه بیعت زنان با پیامبر اسلام (ص) نیز خود نشانه‌ای دال بر این موضوع است که از دیدگاه اسلام، حضور ضابطه‌مند زنان در جامعه هیچ منعی ندارد. در قرآن کریم به بیعت زنان با پیامبر صلی الله علیه و آله اشاره شده است: «یا ایها النبی اذا جاءك المؤمنات یتابعنک علیان لا یشرکن بالله شیئا ولا یسرقن ولا ینزینن ولا یقتلن اولادهن ولا یتاتین بهتاتن یتفرینه بین ایدیهن وارجلهن ولا یعصینک فی معروف فبایعهن»؛ «ای پیامبر! هنگامی که زنان مؤمن برای بیعت، نزد تو آیند که دیگر هرگز شرک به خدا نیاورند و سرقت و زناکاری نکنند و اولاد خود را به قتل نرسانند و افترا و بهتان میان دست و پای خود نبندند و با تو در هیچ امر معروفی مخالفت نکنند، با آنان بیعت کن.» (سوره ممتحنه/ آیه ۱۲).

از سوی دیگر حضور عشوه‌گرانه و جلوه‌گرانه زنان در جامعه در اسلام به شدت مذموم انگاشته شده است. رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌فرمود: ایما امرئة استعطرت فمرت علی قوم لیجدوا ریحها فهی زانیة. "هر زنی، به‌منظور جلب نظر نامحرم، خود را معطر سازد و قدم از خانه بیرون نهد تا دیگران را جلب کند او اهل فحشا است" (بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۲۰۴). این در حالی است که آموزه‌های اومانیستی فمینیسم (چه در شکل سکولار و چه در شکل اسلامی آن) با استنادات بی‌پایه بر حضور کاملاً آزادانه زنان در جامعه، باعث حضوری مخرب و غیر سازنده از سوی زنان در جامعه می‌شود. نکته مهم در این است که در برخی مطالعات انجام‌شده توسط محققان غربی نیز به آثار و پیامدهای زیان‌بار حضور بی‌ضابطه زنان بر مبنای تفکرات فمینیستی اشاره شده است

ازهم‌پاشی بنیان خانواده

تجربه چند دهه‌ای فمینیسم به‌طور عام و تجربه کوتاه‌تر فمینیسم اسلامی به‌وضوح نشان می‌دهد که این مکتب فکری تا چه حد در تخریب جایگاه خانواده به‌عنوان رکن اساسی شکل‌دهنده اجتماع تأثیرگذار بوده است. موقعیت اجتماعی، درآمد منظم و تضمین‌شده، تفریحات لذت‌بخش در خارج از خانه و ارضای خواسته‌های جسم و روح از عوامل انگیزه‌ای زنان برای پرهیز از مادر شدن است. هدف اصلی مبارزه آن‌ها تحقیر موقعیت زنان خانه‌دار در خانواده و جامعه و سوق دادن آن‌ها به بازار کار بود (ربانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲۸).

مذموم شمردن ازدواج به‌عنوان عاملی برای انقیاد و به بند کشیدن زنان از دیگر شعارهای فمینیسم اسلامی است. این تندروی‌های فمینیستی علی‌رغم ظاهر فریبنده‌اش، ناهنجاری‌های فرهنگی، اجتماعی را ایجاد نمود که اکنون با شکست در تعیین جایگاه مطلوب برای زنان به بن‌بست رسیده است (فرهمند و بختیاری، ۱۳۸۵: ۸۵). به گفته سیمون دوبوار، آنچه زنان را دربند نگه می‌دارد، دو نهاد اصلی "ازدواج" و "مادری" است. او به‌شدت به سیستم خانواده به‌عنوان ستونی برای زندگی اجتماعی و تربیت افراد سالم حمله کرده و ازدواج را نوعی فحشا عمومی و عامل بدبختی زنان دانست؛ و مخالفت با تولیدمثل و شکل رایج روابط جنسی را از موضوعات اساسی جنبش فمینیستی معرفی کرد (مرادی و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۱). در تحقیقی که توسط مغربی و مخلوف^۳ (۲۰۲۰) راجع به تأثیرات فمینیسم اسلامی در کشور لبنان انجام شده است، این محققان نیز تغییر نگرش زنان نسبت به ازدواج و جایگاه خانواده را یکی از پیامدهای ترویج فمینیسم اسلامی در لبنان معرفی کرده‌اند.

1. Buschman, J. K., & Lenart, S.

2. Rudman, L. A., & Phelan, J. E.

3. Maghribi, R., & Makhlouf, Y.

این در حالی است که هم در آیات قرآن کریم و هم احادیث معصومین (علیهم‌السلام) تأکید زیادی بر امر ازدواج به‌عنوان یک رابطه مقدس شده است. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ؛ و از آیات خداوندی است که برای شما از جنس خودتان جفتی بیافرید، که در کنار او آرامش یابید، و میان شما عشق و محبت و مهربانی قرار داد، که در این حقیقت نشانه‌هایی از خداست برای مردمی که در گردونه اندیشه و فکر نسبت به حقایق به سر می‌برند» (سوره روم، آیه ۲۱). در تفسیر نور در رابطه با آیه فوق اشاره شده است که یاد خداوند مایه آرامش دل و روح است، «بذکرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» (۱) و همسر مایه آرامش جسم و روان. «أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا». همچنین در تفسیر این آیه شریفه اشاره شده است که هدف از ازدواج، تنها ارضای غریزه جنسی نیست، بلکه رسیدن به یک آرامش جسمی و روانی است. «لتسكنوا الیها». نقش همسر، آرام بخشی است. «لتسكنوا الیها» (قرائتی، ۱۳۸۶). از دیدگاه اسلام، ازدواج تنها راه مشروع ارضاء غریزه جنسی و مبنایی برای تشکیل نهاد خانواده است. زیبایی امر مقدس ازدواج را می‌توان در این کلام از امام سجاد (علیه‌السلام) مشاهده کرد که حضرت می‌فرماید «حَقُّ رَعِيَّتِكَ بِمِلْكِكَ النِّكَاحُ فَإِنْ تَعَلَّمَ أَنَّ اللَّهَ جَعَلَ هَا سَكْنَا وَمُسْتَرَاحًا وَأُنْسًا وَوَأَقِيَّةً وَكَذَلِكَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمَا يَجِبُ أَنْ يَحْمَدَ اللَّهَ عَلَى صَاحِبِهِ وَيَعْلَمَ أَنَّ ذَلِكَ نِعْمَةٌ مِنْهُ عَلَيْهِ...؛ حق زن آن است که بدانی خداوند او را مایه آرامش و آسایش و همدم و پرستار تو قرار داده است، هم چنین بر هر یک از شما واجب است که خداوند را بخاطر وجود دیگری ستایش کند و بداند که او نعمتی است که خداوند ارزانی داشته ...» (تحف العقول، ۱۳۹۵: ۲۶۱).

تحقق جامعه دو جنسی

در نظر گرفتن تفاوت یا عدم تفاوت جنسی در حقوق زنان، مهم‌ترین اختلاف مکتب اسلام با فمینیسم است. روح این اختلاف که در مبانی وجود شناختی و معرفت‌شناختی هر دو مکتب آشکار می‌شود، ریشه در این امر دارد که مصلحت از جانب چه کسی تعیین گردد.

اسلام این امر خطیر را از خداوند متعال طلب می‌نماید، اما فمینیسم بشر را تعیین کننده مصلحت خویش می‌داند (زینلی، ۱۳۹۶: ۳۹).

پیشروی فمینیسم در چنین حوزه‌ای که تفکیک کامل بین دو جنس مرد و زن را امری منطقی قلمداد می‌کند تا جایی است که ازدواج سنتی را مذموم دانسته و راه برای ازدواج همگرایان (زن با زن) هموار می‌سازد. همان‌گونه که جفریز (۲۰۱۸) در بررسی روند تطور فمینیسم در فاصله ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۰ نشان داد تأکید بیش‌ازحد تفکیک جنسیتی باعث افزایش ازدواج زنان با یکدیگر در جوامع غربی شده است. در این رابطه، استاد شهید مطهری در کتاب ارزشمند "نظام حقوق زن در اسلام" اظهار داشته‌اند که در این نهضت، عمداً یا سهواً «تساوی» به‌جای «تشابه» به کار رفت و «برابری» با «هماندی» یکی شمرده شد (مطهری، ۱۳۹۸: ۱۸).

تحقق جامعه دوجنسی و منفک کردن کامل مرد و زن در حالی از سوی پیروان فمینیسم اسلامی در کشورهای مسلمان مورد پیگیری قرار می‌گیرد که در قرآن و اسلام، اصل تکمیل‌کنندگی مرد و زن همواره مورد تأکید قرار گرفته است. خداوند در سوره توبه می‌فرماید: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ». «و مردان و زنان با ایمان یار و یاور یکدیگرند. امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند و نماز را بر پا می‌دارند و زکات را می‌پردازند و خداوند و رسولش را اطاعت می‌نمایند، خداوند به زودی آنها را مورد رحمت خویش قرار می‌دهد. خداوند توانا و حکیم است.» (سوره توبه، آیه ۷۱).

در تفسیر این آیه در تفسیر المیزان گفته شده است که "در این آیه دقیقاً به موازات آیه‌ای که در وصف منافقان بیان شد اوصاف مؤمنان را بیان می‌کند و می‌فرماید: مؤمنان همه دوستان یکدیگرند و علی‌رغم کثرت‌ها و تفاوت‌هایشان بعضی متولی امور بعضی دیگرند و همه آنها در ایمان به خدا و عقاید حقه اشتراک دارند و به همین جهت هم به صلاح جامعه خود یکدیگر را امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند و به وسیله برپاداشتن

ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات...؛ فاتحی و توکلی خانیکی | ۱۴۱

نماز ارتباط خود را با خالقشان برقرار می‌سازند و به وسیله زکات بین خودشان ارتباط و همبستگی ایجاد می‌نمایند و ولایت فیمابین خود را در ظاهر و باطن عینیت می‌بخشند و خدا را در احکام شرعیه الهی اطاعت می‌کنند و همچنین از رسول خدا (ص) در احکام ولایه‌ای که در اداره امور و اصلاح شئون جامعه صادر می‌شود، مثل امر به جهاد و قضاوت‌های آنحضرت در دعاوی و حدود شرعی و... اطاعت می‌کنند و... " (طباطبایی، ۱۳۶۶).

قرآن برای زن‌شان انسانی قائل است و حقوق و مسئولیت‌های برابر مردان برای او در جامعه تدوین کرده است. قرآن بدون توجه به جنسیت انسان‌ها فقط بر اعمال آن‌ها تأکید دارد و در این مورد می‌فرماید: «و هر که از زن و مرد به خدا ایمان آورده و کارهای شایسته کند، آن کس به بهشت ابدی وارد شود و قدر نفیری (پرده هسته خرمایی) به وی ستم نکنند.» (سوره نساء آیه ۱۴۴). قرآن بدون تبعیض قائل شدن بین مردان و زنان و نژاد یا جنسیت «حلال» و «حرام» را برای همگان اعلام کرده و تبعیض جنسی را در جامعه باطل می‌داند و انسان‌ها را به سوی اعمال خیر ترغیب می‌کند و بر اعمال شخصی انسان برای نیل به اهداف اجتماعی تأکید می‌کند. کارها و مسئولیت‌های زنان را هم ردیف مردان محترم و ارزشمند می‌داند. قرآن دیدگاه فوق را این گونه بیان می‌کند: «... من که پروردگارم عمل هیچ کس از مرد و زن را ضایع نگذارم (چه آنکه همه در نظر خدا یکسان‌اند)...» (سوره آل عمران، آیه ۱۹۵).

نفی حجاب و ارزش‌های اخلاقی

حجاب از مهم‌ترین احکامی بوده که مورد توجه فمینیست‌ها قرار گرفته است؛ آن‌ها به زعم خود با نگرشی عرفی، قرائتی نو بر مبنای رعایت حقوق زن در این باره ارائه کردند (مرادزاده و مرادزاده، ۱۳۹۷: ۶۶). با این وجود واقعیت این است که شعارهای فمینیسم اسلامی ناشی از تفسیر به رأی و مصادره به مطلوب احکامی است که خداوند در قرآن مقرر فرموده است. مطابق با ایدئولوژی فمینیسم، حجاب اسلامی باعث ایجاد تفاوت‌های جنسیتی بین مرد و زن می‌شود چراکه حقوق، تکالیف و نقش‌های انسان‌ها بسته به جنسیت مرد و زن بودن (که

توسط حجاب مشخص می‌شود) معین می‌شود و وظایف هر دو جنس متفاوت می‌باشد. اندیشه‌وران منسوب به این جریان با میزان حجاب کنونی مخالف‌اند و تفسیری متفاوت از چیستی حجاب دارند (فاضل لنکرانی، ۱۳۹۹: ۸۳). این در حالی است که حجاب یکی از مواردی است که هم در قرآن کریم و هم در احادیث معصومین (علیهم‌السلام) به کرات مورد تأکید قرار گرفته است.

پوشش ویژه زن نبوده و اسلام نیز آن را مختص زن ندانسته است. مرد نیز موظف به پوشش است؛ بنابراین، تفاوت زن و مرد در مقدار پوشش است، نه در اصل آن. آنچه زن را از مرد در امر پوشش جدا می‌کند آن است که زن علاوه بر پوشاندن مقدار مشترک، باید موضعی از بدن را بپوشاند که بر مرد واجب نیست (حسینی، ۱۳۸۹: ۱۰۲). خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ» (نور: ۳۱)؛ و به زنان با ایمان بگو: چشم‌های خود را (از نگاه هوس آلود) فرو گیرند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را - جز آن مقدار که ظاهر است - آشکار ننمایند و اطراف روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود). در رابطه با حجاب رسول اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند: «وَسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ مُمِيلَاتٌ مَائِلَاتٌ رُؤُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ الْمَائِلَةِ لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدْنَ رِيحَهَا وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةٍ كَذَا وَكَذَا» (در آینده) زنانی پیدا می‌شوند که در عین پوشیدگی برهنه‌اند (لباس‌های بدن نما و جوراب‌های نازک می‌پوشند) هوس‌باز و دل‌فریب می‌باشند، موهای خود را طوری آرایش می‌کنند که مانند کوهان شتر جلوه می‌کند. اینان داخل بهشت نمی‌شوند و حتی بوی آن را استشمام نمی‌کنند، با این که بوی بهشت از راه بسیار دور شنیده می‌شود» (صحیح مسلم، ج ۳، ص ۱۶۸۰، ح). همچنین امام علی علیه السلام در رابطه با ضرورت و اهمیت حجاب برای زنان فرموده‌اند: «صَيَانَةُ الْمَرْأَةِ أَنْعَمُ لِحَالِهَا وَأَدْوَمُ لِحَمَالِهَا؛ محفوظ بودن و پاک‌دامنی برای سلامتی زن مفیدتر است و زیبایی او را بادوام‌تر می‌کند». تأکید بر حجاب نیز به این دلیل است که راه را برای وسوسه‌های شیطانی بسته و به تداوم پاک‌دامنی و عفت زنان کمک

ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات...؛ فاتحی و توکلی خانیکی | ۱۴۳

می‌کند (غررالحکم، ج ۴، ص ۲۰۰، ح ۵۸۲۰).

در قرآن کریم و احادیث معصومین (علیهم‌السلام) علاوه بر حجاب ظاهری، بر عفت و پاک‌دامنی باطنی نیز تأکید بسیاری شده است. خداوند در قرآن می‌فرماید: «زنان نباید با صدای نرم و لطیف سخن گویند، مردی که دارای قلب بیمار است، طمع می‌کند. زنان سخن پسندیده گویند» (سوره احزاب، آیه ۳۲). امام صادق (علیه‌السلام) فرمودند: امام علی (علیه‌السلام) به زن‌ها سلام می‌کرد ولی کراهت داشت از سلام کردن به زن‌های جوان. می‌فرمود: از این می‌ترسم که از صدایش خوشم بیاید و ضرر عمل من بیشتر از اجری که طلب می‌کنم، بشود. (اصول کافی، ج ۲، ص ۶۴۸)؛ بنابراین مشخص می‌شود که آموزه‌های فمینیسم اسلامی هرچند در پوششی ظاهری از اسلام و قرآن قرار دارد، در تضاد کاملی با آموزه‌های دین اسلام و احکام قرآنی و احادیث اهل‌بیت علیهم‌السلام قرار دارد. لذا می‌توان نفی ارزش‌های اخلاقی و حجاب را یکی از آسیب‌های اساسی نهضت فمینیسم اسلامی در نظر گرفت.

بحث و نتیجه‌گیری

فمینیسم اسلامی یک نهضت ایدئولوژیک نسبتاً جدید است که از اواخر دهه ۱۹۹۰ میلادی ظهور یافت. این نهضت را می‌توان یکی از پیامدهای موج سوم فمینیسم در نظر گرفت که سعی دارد با استناد به برخی از آیات قرآنی و نادیده گرفتن عاملانۀ برخی دیگر از آیات کلام‌الله مجید، نوعی مصادره به مطلوب جهت ترویج تفکر فمینیسم انجام دهد. به عبارت دیگر می‌توان فمینیسم اسلامی یکی از جدیدترین رویکردهای دیکته شده توسط نظام‌های غربی برای نفوذ تدریجی و تزلزل جوامع اسلامی در نظر گرفت که با پوشش عقاید فمینیسم سکولار در لعابی از آموزه‌های دینی خود را به‌عنوان قرائت جدیدی از اسلام در حمایت از حقوق زنان معرفی کند. با توجه به این که جامعه ایران از چند دهه قبل تحت شدیدترین تهاجم‌های فرهنگی قرار داشته است ضرورت پرداختن به ابعاد مختلف پدیده " فمینیسم اسلامی " ضروری می‌نماید. در پژوهش حاضر به واکاوی آسیب‌های ناشی از ترویج فمینیسم اسلامی پرداخته شد و با رویکردی تحلیلی-انتقادی، تقابل

آموزه‌های فمینیسم اسلامی با آیات قرآنی و احادیث معصومین علیهم‌السلام مورد بررسی قرار گرفت. در این تحقیق سعی بر این بوده است که به‌عوض بازگویی چندباره دیدگاه‌های مختلف راجع به فمینیسم، آسیب‌هایی که فمینیسم اسلامی در عمل برای جوامع اسلامی و به‌خصوص زنان ایرانی دارد شناسایی شود.

نتایج به‌دست‌آمده در این تحقیق بار دیگر تأیید نمود که فمینیسم اسلامی اساساً تفاوتی ماهوی با فمینیسم سکولار نداشته و همان پیامدهای منفی فمینیسم غربی را برای کشورها و جوامع اسلامی به همراه دارد. همان‌گونه که در بالا نیز اشاره شد فمینیسم اسلامی، تنها پسوند "اسلامی" را از شریعت مقدس اسلام یدک می‌کشد و گفتمان و ایدئولوژی آن کاملاً در تقابل با آیات قرآنی و دستورات اسلامی قرار دارد. فمینیسم اسلامی در عین حالی که بر برابری زنان و مردان تأکید دارد، با افراط در حمایت‌های ظاهری از زنان جامعه را به سمت دو جنسه شدن و تفکیک کامل مردان از زنان پیش می‌برد. پدیده‌هایی چون مخالفت با ازدواج و شیوع لزبینیسم را می‌توان از پیامدهای این دو جنسی شدن جامعه در نظر گرفت. از سوی دیگر همان‌گونه که بسیاری از صاحب‌نظران (اعم از مسلمان و غیرمسلمان) تأکید کرده‌اند افراط در بازتعریف حقوق زنان باعث تزلزل و ازهم‌پاشیدگی شدید خانواده‌ها می‌شود. این قضیه زمانی بهتر درک می‌شود که در نظر بگیریم فمینیسم اسلامی اساساً ازدواج را ابزاری برای بردگی و تحت سلطه قرار گرفتن زنان می‌داند. از سوی دیگر عرضه ازادیه‌های ظاهری به زنان که یکی از مبانی اصلی فمینیسم اسلامی است زمینه را برای ترویج بی‌حجابی، بی‌توجهی به عفت و نهایتاً تزلزل کامل جامعه پیش می‌برد. الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی برآمده از این پژوهش شامل چهار مؤلفه اصلی اعم از تضييع جایگاه زن در جامعه، ازهم‌پاشی بنیان خانواده، تحقق جامعه دو جنسی و نفی حجاب و ارزش‌های اخلاقی است. همان‌گونه که در بخش‌های قبلی توضیح داده شد هر یک از مؤلفه‌های مذکور، خود دارای شاخص‌های متعددی است. نگارندگان این مقاله امیدوارند که این پژوهش بتواند قدمی هرچند کوچک

ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات...؛ فاتحی و توکلی خانیکی | ۱۴۵

در راستای آگاهی بخشی جامعه نسبت به خطر ترویج فمینیسم اسلامی برداشته باشد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Mohammad Fatehi

Mohammad Javad

Tavakoli Khaniki

<http://orcid.org/0000-0002-9526-3385>

<http://orcid.org/0000-0003-0047-7434>

منابع

قرآن کریم

- ابوالمعالی، خدیجه. (۱۳۹۱). پژوهش کیفی از نظریه تا عمل. تهران: انتشارات علم حسینی، ابراهیم. (۱۳۸۹). فمینیسم. تهران: دفتر نشر معارف، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، معارف
- مرادزاده، علی؛ مریم مرادزاده. (۱۳۹۷). فمینیسم و حقوق زن. تهران: انتشارات ناد رازقی، محمدعلی؛ مرتضی براتی، داوود داداش نژاد. (۱۳۹۹). فمینیسم؛ مبانی ایجابی یا سلبی در قرآن کریم. مطالعات قرآنی، دوره ۱۱، شماره ۴۲، صص ۹-۳۳.
- ربانی اصفهانی، حوریه؛ یزدخواستی، بهجت. (۱۳۹۴). بررسی کیفی تأثیر فمینیسم رادیکال بر نقش زن در نهاد خانواده و مقایسه آن با تمهیدات اسلام (مطالعه موردی زنان شهر اصفهان). مجله جامعه‌شناسی کاربردی، شماره ۲، صص ۱۲۵-۱۴۰.
- طباطبائی، سیدمحمدحسین؛ ناصر مکارم‌شیرازی، محمدتقی مصباح‌یزدی، محمدجواد حاجتی کرمانی. (۱۳۶۶). تفسیر المیزان. تهران: مرکز نشر فرهنگی رجاء
- زینلی، رامین. (۱۳۹۶). فمینیسم جزایی. تهران: نشر علمی کالج
- فاضل‌لنکرانی، محمدجواد. (۱۳۹۹). حجاب در قرآن کریم. قم: مرکز فقهی ائمه اطهار (ع) فرهنگد، مریم؛ بختیاری، آمنه. (۱۳۸۵). واگردهای فمینیستی در ازدواج. مطالعات راهبردی زنان، شماره ۳۱، صص ۸۵-۹۶.
- قاسم‌پور، فاطمه؛ نصرت خوارزمی، زهره. (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی رویکرد فمینیسم اسلامی و امام خمینی (ره) در تحقق حقوق اجتماعی و سیاسی زنان در حکومت اسلامی. نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، شماره ۲، صص ۲۲۱-۲۴۸.
- قرائتی، محسن. (۱۳۸۶). تفسیر نور. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن
- عقدایی، نفیسه. (۱۳۹۶). جریان‌شناسی فمینیسم اسلامی و رویکرد آن به نظام خانواده. تهران: انتشارات نظری
- مرادی، مجید؛ شهره جلال پور، کیانوش پای فرد. (۱۳۹۸). نگاهی به مفهوم فمینیسم در عصر حاضر. پژوهشنامه اندیشه معاصر، شماره ۳، صص ۷۵-۱۰۲.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۹۸). نظام حقوق زن در اسلام. تهران: انتشارات صدرا

ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات...؛ فاتحی و توکلی خانیکی | ۱۴۷

مقدمی، مریم؛ غلامحسین غلامحسین زاده، نجمه دری، حسن ذوالفقاری. (۱۳۹۹). بررسی آسیب شناسانه آثار ادبی فمینیستی با تأکید بر جایگاه خانواده و مسائل آن در نظریه‌های فمینیستی. زن و جامعه، شماره ۱، صص ۱۷۷-۱۹۷.

نریمانی، سوسن؛ مرتضی براتی، ابراهیم باغشنی. (۱۳۹۸). بررسی مبانی خداشناختی هرمنوتیک قرآنی در اندیشه علامه طباطبائی. معرفت فلسفی. شماره ۶۳، صص ۱۲۹-۱۴۲.

References

- The Holy Quran.
- Aboulmaali, Khadigeh., (2011). *Qualitative research from theory to practice. Science Publications* [in Persian]
- Akhlaghi, Marzieh. (2019). The position of women in Judaism and Islam. *Journal of Islamic Studies on Gender and Family, Volume 2, Number 2, pp. 7-17.* [in Persian]
- Angelides, S. (2004). Feminism, child sexual abuse, and the erasure of child sexuality. *GLQ: a Journal of lesbian and Gay Studies, 10(2)*, 141-177.
- Azam, H. (2018). Islamic Feminism between Islam and Islamophobia. *Journal of Middle East Women's Studies, 14(1)*, 124-128.
- Bahmanpour, Abdullah, Sedigheh Al-Kathir (2015). Examining and criticizing feminist inferences from hijab. *Islam and Social Studies, Volume 2, Number 10, pp. 145-174.* [in Persian].
- Buschman, J. K., & Lenart, S. (1996). " I am not a feminist, but...": College women, feminism, and negative experiences. *Political Psychology, 59-75.*
- Dutta, S. (2021). Divorce, kinship, and errant wives: Islamic feminism in India, and the everyday life of divorce and maintenance. *Ethnicities, 11 (3)*, 201-217
- Farahmand, Maryam; Bakhtiari, Amina. (2006). Feminist reversals in marriage. *Strategic Studies of Women, Volume 8, Number 31, pp. 85-96.* [in Persian]
- Gholami, Ali. (2020), Undermining human rights in the West (Case study: Fathers and sons' rights with emphasis on the American feminist movement). *Political Science, Volume 32, Number 2, pp. 513-536.* [in Persian]
- Hedayatzadeh, Mohammad Sadegh; Piruzfar, Soheila; Raisian, Gholamreza (2017). An Analysis of Islamic Feminists' Perspectives on the Hijab, A Case Study of Asma Barlas's Perspectives. *Gender and Family Studies, Volume 5, Number 2, pp. 35-64.* [in Persian]
- Karami, Mohammad Taqi; Mahboubi Shariat Panahi, Nasim Sadat. (2013). Islamic feminism, concepts and possibilities. *Journal of Strategic*

- Studies of Women (Former Women's Book), Volume 15, Number 59*, pp. 229-263. [in Persian]
- Maghribi, R., & Makhlof, Y. (2020). Family Law Reform in Lebanon: A Strategic Role for Transnational Islamic Feminism. *Al-Raida Journal*, 44(2), 139-155.
- Moradi, Majid; Shohreh Jalalpour, Kianoosh Pai Fard. (2019). A look at the concept of feminism in the present age. *Journal of Contemporary Thought, Volume 1, Number 3*, pp. 75-102. [in Persian]
- Motahari, Morteza (2019). *The system of women's rights in Islam*. Tehran: Sadra Publications [in Persian]
- Mutaqin, Z. Z. (2018). Culture, Islamic feminism, and the quest for legal reform in Indonesia. *Asian Journal of Women's Studies*, 24(4), 423-445.
- Narimani, Susan; Morteza Barati, Ebrahim Baghshani. (2019). A study of the theological foundations of Quranic hermeneutics in the thought of Allameh Tabatabai. *Philosophical knowledge. Volume 3, Number 63*, pp. 129-142. [in Persian]
- Qasempour, Fatemeh; Nusrat Kharazmi, Zohreh. (2019). A Comparative Study of the Approach of Islamic Feminism and Imam Khomeini in Realizing the Social and Political Rights of Women in Islamic Government. *Social Theories of Muslim Thinkers, Volume 9, Number 2*, pp. 221-248. [in Persian]
- Rabbani Isfahani, Hourieh; Yazd Khasti, Behjat. (2015). Qualitative study of the effect of radical feminism on the role of women in the family institution and its comparison with Islamic arrangements (Case study of women in Isfahan). *Applied Sociology, Volume 26, Number 2*, pp. 125-140. [in Persian]
- Razeqi, Mohammad Ali; Morteza Barati, Davood Dadashnejad. (2020). feminism; Positive or negative principles in the Holy Quran. *Quranic Studies, Volume 11, Number 42*, pp. 9-33. [in Persian]
- Rehman, T. (2020). Islamic Feminism: The Challenges and Choices of Reinterpreting Sexual Ethics in Islamic Tradition. *Society and Culture in South Asia*, 6(2), 214-237.
- Rudman, L. A., & Phelan, J. E. (2007). The interpersonal power of feminism: Is feminism good for romantic relationships?. *Sex Roles*, 57(11), 787-799.
- Seedat, F. (2013). Islam, feminism, and Islamic feminism: Between inadequacy and inevitability. *Journal of Feminist Studies in Religion*, 29(2), 25-45.
- Shahin, F. (2020). Islamic Feminism and Hegemonic Discourses on Faith and Gender in Islam. *International Journal of Islam in Asia*, 1(1), 27-48.

ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات...؛ فاتحی و توکلی خانیکی | ۱۴۹

Zubair, S., & Zubair, M. (2017, July). Situating Islamic feminism (s): Lived religion, negotiation of identity and assertion of third space by Muslim women in Pakistan. In *Women's Studies International Forum* (Vol. 63, pp. 17-26). Pergamon.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

استناد به این مقاله: فاتحی، محمد، توکلی خانیکی، محمدجواد. (۱۴۰۰). ارائه الگوی آسیب‌های اجتماعی فمینیسم اسلامی از منظر آیات قرآنی و احادیث، دو فصلنامه علمی سراج منیر، ۱۲(۴۲)، ۱۲۷-۱۴۹.

DOI: 10.22054/ajsm.2022.68228.1847

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی